

פרשת וירא

העמק דבר

1

2

3

והיינו דכתיב והאלהים נסה את אברהם. דאע"ג שאין המקרא יולא מידי פשוטו שנאמר שאין הפי' של נסה שהוא ענין נסיון וכדכתיב ה' לדיק יצחק [תהלים י"א], ולא קשה לנו למה לו לה' היודע הכל מראש לנסות את האדם, כי הוא שאלת ידיעה ונחירה אשר שגבה מדעת אנושי, אך לנו לדעת כי גבה דרכי ה' מדרכינו וממשבותיו ממשבותינו, בכל זאת קשה לנו לפי הפשט שהוא נסיון, למאי פירש הכתוב שנסה הקב"ה את אברהם, והרי כולנו רואים שאינו רק נסיון, אלא ע"כ יש כונה אחרת צמה דכתיב נסה, ויש משמעות אחר בתיבת נסה, והוא כדאי' צרבה ע"ז שהוא מלשון נחת ליראיך נס להמונסס [תהלים ס'], היינו הגזיחו על נס, הסבירו חז"ל האי נסה שהגזיח בזה כמו של א"א והעלהו לתכלית גדולת הנפש של האומה הישראלית כאשר יבואר. וכבר המשילו חז"ל בצ"ר [פל"ב] כ"פ ענין ומשמעות נסיון בשלשה משלים, אי בקדירה שהקונה נוקש עליו עד כמה הוא חזק, וצ"ע על פשתן טוב מכיס עליו הרבה וכל מה שמכיס אותו משבית יותר, אם הוא רק פשתן טוב, משא"כ פשתן רע, ג' על חמור טוב מוספים עליו משאוי הרבה ומנסים אותו אולי יקבל עוד משא. וענין שלשה משלים, ללמדנו שנסיון צא בשלש בחינות, פעם צא כמשל קדירה שלא צא הנקישה על

הקדירה הטובה כדי שיושג צוה, אלא כדי לדעת כמה חזק הקדירה, ופעם צא כמשל הפשתן דלא צא הניקוש כדי לדעת טיבו אלא כדי להשביחו, ופעם צא כמשל החמור שלא צא כדי לדעת או כדי להשביח אלא באשר יש לבעליו רוב משא ומנסה את חמורו אולי יש יתר וטוב לו, וכל מה שמוסיף החמור לישא מוסיף בעליו אח"כ בצמונו, ועל אחד משלש דברים הללו צא הנדיק לידי נסיון, פעם מתנסה בקדירה, לדעת עד כמה יתחזק בצדקתו, ופעם צא כמשל הפשתן, כדי שיושג מזה הנסיון, ופעם צא כדמיון החמור, שיש להקב"ה לענוש הרבה את הדור, על כן הוא מטיל על הנדיק הרבה, ואח"כ יש שכרו משלם, כמו מי שיש לו הרבה משא מנסה את החמור אולי יקבל עוד איזה סך, ואח"כ מוסיף עליו בצמונו. מעתה מלמדנו המדרש בפרשה זו שלא נחשוב דזה הנסיון היה כמו משל הקדירה, וא"כ לא נתעלה אברהם אבינו בזה מאומה, לא כן אלא האי נסה הוא כמשל הפשתן, דכמו פשתן הטוב מתעלה צמה שמנקשים עליו הרבה, ומוציא טובו שבכחו, כך הנדיק דאע"ג שבכחו מונח דקתו, מכ"מ ע"י פעולה מתעלה כמו עד שנקל עליו להוציא אח"כ מה שבכחו לידי פעולה, וכך נסה הקב"ה את אברהם לצא לידי מעשה העקידה לשחוט את בנו האהוב לו כנפשו, כדי שיתעלה אברהם וזרעו למקור עולם בזה על קדושת

ה', ופעולה זו של אברהם היה לתועלת לזרעו האומה הישראלית, כמו שיבואר במקרא י"ז, וצמשתמות נסה יש צמ' שמות ט"ז ד' וכ' י"ז וצמ' דברים ח' צ' וט"ו, כל מקום לפי ענינו]. עוד יש להעיר הא דלא כתיב הנסיון על יצחק ג"כ, שהרי כבר היה בן ל"ז שנה, והיה אפשר לו להשתמט מרצון אברהם לשחטו, אלא משום דתכלית פעולה זו על יצחק, לא היה כדי להעלות נפשו בקדוש השם, אלא בשביל יסוב ישראל בא"י והוקבע פרנסתו ע"י תמידים, והיה ראוי שינא כן ע"י יצחק שהיה כבש הנשחט לתמיד ונקד כעקידת יצחק, וכבר ביארנו בזהר"ד [כ"א ג'] אשר בלידת יצחק יצא חוק של הפרנסה בעולם של ישראל, וא"כ לא היה הענין בשביל נסיון להגזיח את נפשו, והרי זה כשאר נסיונות של אברהם אבינו שלא כתיב בהם שנסהו ה', משום שלא צא המעשה בשביל נסיון, וכמש"כ לעיל י"ב י', כך היה תכלית העקידה ליצחק. ומש"ה אי צרה"ש ד' ט"ז שהקב"ה זוכר עקידת יצחק בן אברהם, ולא אמרו עקידת אברהם את יצחק, אלא משום דבראש השנה אנו מזכירים עקידת יצחק שצא בשביל פרנסה וחיים. אבל מה שהעלים הקב"ה מאברהם אבינו הכונה וצא לידי מעשה לשחוט את בנו, לא היה אלא לתכלית זה להגזיח נפשו ולהרגיל את בניו למקור נפשו בשביל קדוש השם:

4

(יט) וישב אברהם. ולא כתיב ויצחק, כבר ת"י שהובילו לבית מדרשו של שם ללמוד תורה. וקרוז לומר כי באשר סיים ה' עקב אשר שמעת בקולי, התבונן כי כך רצון ה' לעסוק בדברי תורה, ואע"ג שאברהם למד עמו, מ"מ לענין התבוננות בדברי תורה טוב שיהיה משני מקומות כדאיתא בעבודת כוכבים דף י"ט א':

5

(ב) אחרי הדברים האלה. סמך ענין לזה, דבאמת לכאורה פלא, וכי כך דרכו של אברהם אבינו שהיה מקרב את קרוביו עד שמסר נפשו על לוט בן אחיו, ולמה לא חקר בכל זה המשך משלוס נחור אחיו, והלא דבר הוא, אבל הוא אשר ביארנו ריש פ' לך, שבדבר ה' לך מארץ וממולדתך ומבית אביך, נכלל שהוא מוזהר להסית דעת מבית אביו, ואסור היה לו לזכור מהם, אבל עתה כאשר נתעלה במעלה עליונה שאפשר להיות דבוק בה' ושוב לא היה חשש שמא יסוב למשפחתו, הותר לו לזכור מהם ולחקור עליהם, אז הוגד לו:

(יז) והרבה ארבה את זרעך וגו'. אין לפרש רבוי בכמות, והוא גוזמא, דא"כ שני משלים ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים למה לי, אלא רבוי זה הוא גדולת הנפש, וכמו שביארנו לעיל י"ז ב' בלשון וארבה אותך וגו', אמנם כאן נחברך זרע אברהם במלות קידוש השם, וכדאיחא בטהרה פ' בן סו"מ [ע"ד ב'] דישאל נטוון על קדוש השם ואין אוה"ע מלווים על קידוש השם, ומובן שאין זה אלא כבודן של ישראל, דבזה ידענו שאנו נחשבים לבנים לה', שהרי לא יבקש אדם שהוא בעל דרך ארך מחבירו שיקטע את ידו בשביל חייו, משא"כ מצנו שהוא אוהבו כנפשו ויודע בעצמו שהוא היה עושה כן בשביל חי בנו, אין זה פלא שכמו כן ראוי שיעשה כן הבן בשביל אביו, נמצא זה הבקשה שהאב מבקש מצנו שיעשה כן בשביל חייו, מורה על עולם אהבתו את בנו, שהמה שניהם כגוף אחד, וכל אשר לו יתן בעד נפשו, וכך הקצ"ה מורה את בניו שהמה חלקו ית' ונשאי מלכותו, למסור נפשם בעד שמו וכבודו שהוא חייו כביכול כדכתיב [במדבר י"ד כ"א] ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ, וכמש"כ בביאור מקרא זה שם ובכ"מ, משא"כ לאוה"ע שהם נפרדים ממנו ית', מש"ה אע"ג שמוהרים על ע"ו, מכ"מ אין מלווים למסור נפש על קה"ש, וזכה אברהם במעשה זו ששיגו בניו

ג"כ גדולת הנפש למסור עצמם בלשון בשביל קדוש שמו ית' (א), ואמר ה' שיהי רבוי זה בשני אופנים, הא' ככוכבי השמים. הן המה גדולי הדעת שרואים שהמה מזהירים בדורם ככוכבי שמים, וגם מזכים את הרבים צמה שהם נמקרים ונהרגים על קדוש השם, והאופן השני הוא ובחוד אשר על שפת הים. הן המה המון עם ה' כשמגיעים לקה"ש מוסרים עצמם בטוב לב. ובאשר עובדי אלילים נמשלו לימים כדכתיב בס' ישעיה י"ז וצ"ב] הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון, וצ"ה] כתיב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, וקאי על עובדי אלילים, והים בשוא גליו נראה כשופך את החול שקציציו, ובאמת כ"פ שוטפים הרבה גרגרי חול לאין תכלית, אבל מ"מ המה משחברים מפני החול, כך אע"ג שאוה"ע שוטפים כמה מישראל, מכ"מ לא יוכלו אוה"ע לשטוף את גדולת נפשם וכחם הפנימי, וע' ב"ב ד"ו שפירשו הכי מאמר דוד אספרם מחול ירבון מה חול מגין על הים כך כו': וירש זרעך את שער אויביו. שער בכ"מ משמעו הוא מקום ישיבת חכמים וגדולי המדינה, ונחברך אברהם אבינו שצסוף יגיע שישראל ישבו בשערי אגמות שרדפוהו באיבה:

(א) וזהו מעלת הנפש שאין גבוה ממנו, וכמאמר הכתוב תהלים מ"ד כי דכיתנו במקום חניס ותכס עלינו בללמות אס שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר, הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כלאן טבחה, ואם נפרש כי עליך בשביל כבודך ועבודתך, מה צריך לזה תקירה ותעלומות לב, הלא הכל רואים ויודעים, אלא משמעות עליך דבקים באהבתך בלי תרעומות ומשא, אלא בלשון פשוט. ופי' נחשבנו כלאן טבחה, היינו נחשבנו בעינינו ובלבנו כאלו אנו כאן טבחה. וליתר ביאור דישאל נמשלו ללאן קדשי ה', כמאמר יחזקאל הנביא [ל"ד ל"א] ואתן אפי אפי מרעיית, כפל לשון, כאן הוא דהאדם מגדל כאן בטורה רב בשביל חלב וגויה, אכן כשמוקייים ואין לקוות מהם זה השכר מגדלם לפטום ולשחיטה, ואם יצוא האדון לשחוט טלה חלב יכולה להתרעם עליו, שהרי היא משלמת שכר הטורה, אבל טלה זקנה מוכנת לכך, כך ישראל נבראו לכבודו ית', וכשהן זכאין ונותנים כבוד בטורה ועבודה נקראו כאן מרעיית, שעומדים למרעה ולא לשחיטה, אבל כשאין אנו זכאין לפניו הרי אנתנו מבינים אשר צדיק הוא ה' ומבקש כבודו במוותו עליו, והיינו נחשבנו בעינינו כלאן טבחה. וע' ס' דברים כ"ט א', וכל זה הרעיון שבא מגדולת הנפש נחברך אברהם אבינו במעשה זו. וכונה היא למלאות תעודת הצווי והיית לאב המון גוים, דלולי גדולת הנפש של ישראל בעל כרחם היו מתבוללים לגמרי בגוים, ובטל כחם ודעתם, ועתה בזה הכח המה מחפשים ענות, וה' אהם להשאר על דעתם: